

קידוש בשבת

מקור החיוב לקדש

מצוות עשה מהתורה על גברים ונשים לקדש בערב שבת

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר רב אדא בר אבהו: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר! ועוד, כל מצות עשה נחייבניה מדרבנן! -

אלא אמר רבא: אמר קרא זכור ושומר - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

2. רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו וזכירת שבת וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

החיוב לקדש על היין

מהגמרא משמע שחיוב היין מהתורה

3. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א

זכור את יום השבת לקדשו - זכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה, ביום מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת. ביום מאי מברך? - אמר רב יהודה: בורא פרי הגפן.

לרש"י אכן חיוב הקידוש על היין מהתורה

4. רש"י מסכת ברכות דף כ עמוד ב

קדוש היום מצות עשה שהזמן גרמא הוא - זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ') - זכרהו על היין.

נטיית התוספות שחיוב היין דרבנן

5. תוספות מסכת פסחים דף קו עמוד א

...ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא והא דאמר במי שמתו (ברכות ד' כ'): נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה היינו דוקא קידוש היום (כלומר בדברים) אבל על היין לא הוא אלא מדרבנן

כדמשמע בריש נזיר (ד' ג'): דקאמר 'מין ושכר יזיר' לאסור יין מצוה כיון הרשות. ופריך מאי ניהו? קידושא והבדלה. ומקשה שם הגמרא לנוסח התוספות מושבע ועומד מהר סיני הוא דאיצטריך קרא למיסר! ... (ועמידה שקיבל בשבועה לשתות יין וקבלת הנזירות מבטלת לשבועה)

ועוד מצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום זהו מדרבנן.

לרמב"ם פשוט שחיוב היין מדרבנן

6. רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה ו

מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין, ואף על פי שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס.

להלכה נוקטים שהיין דרבנן כרמב"ם

7. מגן אברהם סימן רעא ס"ק א

כ' הרמב"ם פכ"ט קידוש היום דאורייתא בלא יין ורבנן תקנו על היין. וכ"כ התוס' בסוכה פ"ג דף ל"ח ונ"ל דמדאורייתא בקידוש שאמר בתפלה סגי דקרא כתיב

זכור את יום השבת והרי זכר אותו. וקידוש במקום סעוד' רבנן תקנוהו כמ"ש ס"רס"ט וכ"מ בתוס' שכתבו דלר"ת מי שאין לו יין לא יקדש כלל וק' וכי יעקור מ"ע דאורייתא אלא ע"כ דדי בתפלה.

קידוש של בעל שהתפלל לאשה שלא התפללה

קידוש היום לאשה שלא מתפללת

קטנים בקידוש

קידוש של קטן לאשה שלא התפללה

משנ"ב רעא ג': ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא (וכן בבא"ח ובכה"ח. ולחזו"ע מטעם שפטור מהמצוות).

ואם התפללה

שעה"צ (ד) מסתפק

חזו"ע (לה) לא מוציא כיון שלא חייב.

קידוש של בר מצוה לגדולים

המשך המשנ"ב': ואפילו אם הוא בן י"ג שנה חיישנן שמא לא הביא שתי שערות דבמילי דאורייתא לא סמכין אחזקה. דמכיון שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות עד שיתמלא זקנו כמ"ש בח"מ סימן ל"ה. (וכ"כ בא"ח שניה בראשית יב, כה"ח ט)

חזו"ע (שבת ב מז) הקל שחזרת ב' שערות היא חזקה גמורה. שכל שהגיע לשנים הביא סימנים.

קידוש של בר מצוה לאשה שהתפללה

המשך המשנ"ב': וכ"ז כשלא התפללה האשה תפלת ערבית אבל אם התפללה לדעת המ"א הנ"ל כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא בזה יש לסמוך על נער בן י"ג שנים שיוציאה אח"כ בקידוש דהיינו שיכוין להוציאה.

לבא"ח (שניה בראשית יב. בהבנת הגרמ"א טז לב) לא מוציא

פתרון לצאת ידי חובת כל השיטות

ולכן (למשנ"ב כשלא התפללה ולשאר פוסקים אפילו התפללה) תקדש האשה לעצמה. ואם אינה יודעת לקדש בעצמה תאמר עמו מלה במלה מראשו ועד סופו ולא תכוין לצאת בקידושו ובאופן זה כיון שהיא אומרת הקידוש בעצמה נכון שיהא פת או יין מונח גם לפניה בעת הקידוש ולא תסמוך על מה שהנער אוהז הכוס או הפת בידו כיון שאינה יוצאת בקידוש שלו ועצה זו מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר.

זריזות בקידוש

ימהר לקדש מיד עם הגעתו לביתו

ראה מקור 3 'בכניסתו'.

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעא סעיף א

כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד.

9. משנה ברורה סימן רעא ס"ק א

(א) ימהר לאכול וכו' - היינו לקדש כדי שיזכור שבת בעת תחלת כניסתו דכל כמה דמקדמין ליה טפי עדיף. ומכיון שקידש צריך לאכול מיד כמבואר בסמ"ק רע"ג ס"ג בהג"ה

- **משנ"ב:** הכוונה סוכה שבתוך הבית. שמחיצת הסוכה עשויה רק למצוה דינה כמו מפינה לפינה.
- **לבוש:** גם בסוכה חיצונית, כיון שמסתמא מתכוין להכנס אם ירדו גשמים.

☞ **מה נחשב סעודה לענין 'קידוש במקום סעודה' ?**

קידוש לאחרים כשאנו אוכל עמהם

גם כשאנו אוכל מקדש להוציא אחרים במקום סעודתם

13. רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן ה

ה [דף קא ע"א] ושמואל אמר אף ידי קידוש נמי לא יצאו ולרב למה ליה לקדושה בביתה. כדי להוציא בניו ובני ביתו. ואף על פי שכבר יצא יכול להוציאם כדאמר בראש השנה (דף כט א) כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא. ואף על גב דאמר התם חוץ מברכת היין. כיון דהאי בפה"ג לחובת הקידוש כקידוש דמי ויכול להוציאם אף על פי שכבר יצא.

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעג סעיף ד

יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם, לדלדוהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה.

הגה: ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן (רבינו ירוחם וב"י בשם הרי"ף והרא"ש והטור ס' תפ"ד).

והוא שאינם יודעים. ואם עדיין לא קידש לעצמו, יזהר שלא יטעום עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו.

קידוש לאחרים היודעים לקדש

סופר מנחם דווקא לבו

15. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מה עמוד ב

אמר אביי, נקיטנין: שנים שאכלו כאחת - מצוה ליחלק ולנדר כל אחד בפני עצמו, בין ברכת המזון בין ברכת המזון. תניא נמי הכי: שנים שאכלו כאחת - מצוה ליחלק; במה דברים אמורים - כששניהם סופרים, אבל אחד סופר ואחד בור - סופר מברך, ובור יוצא.

16. טור אורח חיים הלכות שבת סימן רעג

ראיתי כתוב על שם הגאונים מי שקידש לאנשי ביתו ובא אצל אנשים אחרים אינו מקדש להם ואני תמה אם כתבו הגאונים כן ובה"ג חילק אם בא אצל אחרים שאין יודעין לקדש מקדש להם אבל אם יודעין לקדש אינו מקדש להם.

17. בית יוסף אורח חיים סימן רעג אות [ד] [ב] ד"ה ובה"ג חילק

חילוק זה כתוב בכל בו (ס' לא, לד ע"ג) בשם הרא"ג וטעמו משום דהא דאמרין (ר"ה כט.) כל הברכות אף על פי שיצא מוציא הני מילי להוציא את שאינו בקי אבל לא להוציא את הבקי:

שו"ע^א שם: והוא שאינם יודעים.

- וכ"כ להלכה הכה"ח (לה) ובהערות איש מצליח.

- וכן בערוה"ש⁽¹⁾, אליה רבה⁽²⁾, ובקיצו"ש⁽³⁾ ע (קמא טז לענין מגילה)

ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין מלקדש עד שירעב שכבר זכר את השבת בתפלתו בבהכ"נ ויוצא בזה המ"ע דאורייתא להרמב"ם וכדלקמן [ממ"א בשם הרמ"ע]

ומ"מ נראה דהיכא דיש בזה משום שלום בית או שיש לו בביתו משרתים או שאר אורחים ובפרט אורח עני לא יאחר בכל גווני דכיון דהם מוטלים עליו לא יוכל לעכבם בשביל שהוא רוצה לקיים מצוה מן המובחר:

קידוש במקום סעודה

מחלוקת אמוראים בקידוש במקום סעודה

10. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ק עמוד ב

אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת. אמר רב: ידי יין - לא יצאו שאם יק להם יין לשחות בניהם - חייבין לנדר בורא פני הגפן, שאינם פטורין בברכת הטוב ולשחות יין בלא ברכה, מאחר שעקרו ממקומן, ידי קידוש - יצאו.

ושמואל אמר: אף ידי קידוש לא יצאו ואם קידש ולא סעד לא יצא ידי קידוש. אלא לרב, למה ליה לקדושי בביתה? - כדי להוציא בניו ובני ביתו. ושמואל, למה לי לקדושי בבי כנישתא? - לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא.

ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה.

סבור מינה: הני מילי - מבית לבית, אבל ממקום למקום בחד ביתא - לא מניח לעליה לא לנדר ולקדש אם קידש שבת צניח והלך ללבוש בעליה.

אמר להו רב ענן בר תחליפא: זימנין סגיין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא שם קידש לאורחים. שפת אמת. לארעא, והדר מקדש.

טעמו של שמואל משום עונג

11. רשב"ם מסכת פסחים דף קא עמוד א

דכתיב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג במקום שאתה קורא לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג ומדרש הוא.

אי נמי סברא היא מדאיבע קידוש על היין כדתיא לקמן (דף קו א) וזכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב:

מקום לענין קידוש הוא אותו חדר. ויש אמרים שמועילה כוונה או ראה

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעג סעיף א

אין קידוש אלא במקום סעודה,

ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפי' הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש.

רואה מקומו הראשון

וי"א שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, א"צ לחזור ולקדש.

- **משנ"ב** (1), **מאמ"ר** (עמ' שמג), **חזו"ע** (עמ' קכז): ואין לסמוך על זה לכתחילה.

מכיון לאכול במקום אחר

וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי (וע"ל ריש ס' קע"ח), והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא, (וכן עיקר).

- **ביה"ל** (וכן עיקר), **חזו"ע** (קכז): ומכל מקום לכתחילה לא יעשה כן אלא במקום דוחק. שהמ"א חולק אפילו מפינה לפינה.

מבית לסוכה נחלקו במציאות ההיתר

הגה: ומבית לסוכה חשוב כמפנה לפנה (מרדכי פ' ע"פ)

18. משנה ברורה^ז סימן רעג ס"ק כ

(כ) והוא שאינם יודעים - דאם יודעים לקדש בעצמם אינו יכול להוציאם בקידוש שלו אם אינו יוצא אז בעצמו בהקידוש.

והפר"ח בסימן תקפ"ה חולק וס"ל דבכל גווי יוכל להוציאם. ובספר ארצות החיים סימן ח' מסיק ג"כ דמדינא יכול להוציא בכל גווי. אך לכתחלה המצוה שיקדש בעצמו כיון שהוא בקי וגם חבירו המוציא אינו יוצא עתה בהקידוש.

בקידוש היום שהוא רק גפן לכו"ע יקדש וישתה

סיכום ההלכות

חייב קידוש - חייב מהתורה לקדש את השבת בכניסתו, וחייב זה הוא בדברים שאומר 'ברוך אתה השם מקדש השם' ומדרבנן חייב גם לקדש על היין.

חייל - שמנוע מלהתפלל ולעשות קידוש. יגיד ברוך אתה השם מקדש השבת, ודי לו בזה לצאת ידי חובת קידוש מהתורה.

נשים - חייבות בקידוש מהתורה. ויכול הבעל לעשות להם קידוש למרות שהתפלל. ויש מחמירים שתאמר 'ברוך אתה השם מקדש השבת'.

נשים שלא מתפללות בבוקר - מתחייבות בקידוש כבר בשעת הקימה. ולכן נשים שמתקשות לעשות קידוש לעצמן, יקבלן על עצמן לומר ברכות השחר לאחר האכילה ויהיו מותרות באכילה קודם התפילה (כה"ח רפ"ו ל).

קטן - אינו יכול להוציא גדולים ידי חובה, ואפילו התפללו (מאמ"ר טז לב. חזו"ע לח. וגם למשנ"ב אינו לכתחילה).

בר מצווה - כיון שיש ספק אם הביא שתי שערות לא יכול להוציא בקידוש הלילה (משנ"ב שם, בא"ח שניה בראשית יב, כה"ח ט). ויש מקלים (חזו"ע מז). ויש לסמוך עליהם בנערים מפותחים גופנית או בקידוש היום. ואם התפללו יש מתירים גם בלילה (משנ"ב שם) ויש אוסרים (מאמ"ר בשם הבא"ח).

זריזות - כשנכנס לביתו מיד יעשה קידוש ויסעד ולא ימתין עם עשיית הקידוש ולא אם הסעודה שלאחר הקידוש. ואם יש צורך יקדש ויטעם כזית מזונות או רביעית יין ואז ימתין. ובדיעבד עד 72 דקות לא יקדש שוב.

קידוש במקום סעודה - יקדש בחדר שבו הוא מתכוין לאכול את סעודתו. ובדיעבד אם מקום האכילה נראה ממקום הקידוש או שנתכוין לעבור מתחילה לא יקדש שוב.

גדר סעודה - לענין קידוש במקום סעודה די בכזית מזונות ויש מקלים ברביעית יין של הקידוש (שו"ע רעג ה) ומוסכם להקל בזה בקידוש היום בנוסף לשתייה של חובת הקידוש (משנ"ב שם). ויש מי שמחמיר דווקא בפת (גר"א הובא בב"ה"ל).

סוכה שבחצר הבית - נחלקו הפוסקים אם נחשבת כבית. ולכן אם חושש לגשמים יכוין בקידוש שאם יורדים גשמים יאכל בבית. וכן לכתחילה אם נאלץ לצאת מהסוכה ישתה רביעית יין קודם יציאתו.

קידוש לאחרים - יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שיצא כבר ידי חובת קידוש או שלא רוצה לצאת בעצמו (שו"ע רעג ד) אמנם אם יודעים לקדש בעצמם יקדשו לעצמם (שו"ע שם). ויש מקלים בשעת צורך לקדש גם לבקיא (משנ"ב שם בשם הפר"ח) ובקידוש היום שהוא רק ברכת הגפן יקדש להם וישתה.